

položaj MigrantSke književnoSti in kUlTure V SLOVENSKEM PROSTORU

janja žitnik Serafn: *Večkulturna Slovenija: Položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Migrations. Ljubljana: založba z rC, z rC Sa zU, 2008. 314 str.

nova znanstvena monografja z naslovom *Večkulturna Slovenija: Položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru* avtorice dr. janje žitnik Serafn obravnava razmerje med slovensko matino ter izseljensko in delno tudi zamejsko kulturo, ki skupno sestavljajo glavnino slovenske nacionalne kulture. prikazuje odnos med veinsko kulturo Slovenije in manjšinskimi kulturami v tej državi, »avtohtonimi« in še posebej »priseljenskimi« oziroma »novodobnimi«, ki naj bi vsaka s svojim deležem enakovredno soustvarjale slovensko nacionalno kulturo. osrednji del knjige je namenjen literarni in kulturni podobi slovenskih izseljencev na različnih celinah sveta in kulturnemu položaju priseljencev v Sloveniji. avtorica predstavi položaj enih in drugih v kontekstu slovenske nacionalne kulture in književnosti. pri tem poudarja povezovalno vlogo kulturno-umetniške dejavnosti, opozarja na posebnosti v razvoju kulturnega življenja v izseljenstvu, opredeljuje vidnejše značilnosti kulturnih dejavnosti v priseljskih skupnostih ter predlaga relevantne vidike kompleksnejše obravnave tega predmeta. v zadnjem delu knjige se posveča vidikom literarne dvojezičnosti izseljenskih ustvarjalcev.

O nastajanju knjige. kot v predgovoru h knjigi pove avtorica, je to delo nastalo kot vzporedni rezultat njenih raziskav v okviru raziskovalnega programa inštituta za slovensko izseljenstvo z rC Sa zU z naslovom *Narodna in kulturna identiteta slovenskega izseljenstva* ter treh interdisciplinarnih raziskovalnih projektov: *Položaj kulturno-umetniške dejavnosti slovenskih izseljencev in njeno mesto v sodobni kulturi* (C r p), *Stanje in perspektive slovenskega povratništva* (temeljni projekt) ter *Literarna in kulturna podoba priseljencev v Sloveniji* (aplikativni projekt); vsebuje pa tudi prve rezultate zdaj potekajočega projekta (v okviru S r p M i r) *Demografska, etnična in migracijska dinamika v Sloveniji in njen vpliv na SV*. koncept primerjalne monografje o položaju slovenske nacionalne literature in kulture je avtorica zasnovala že leta 2003, ko se je začela ukvarjati tudi z »zrcalno« temo literarne in kulturne zgodovine slovenskega izseljenstva, to je s priseljenstvom v Sloveniji. prav je izseljenska in priseljska dela v prihodju študiji ne zanimajo toliko s stališča literarne analize, kot z vidika vloge, ki jo imajo v okviru kulturnega položaja slovenskih izseljencev in priseljencev v Sloveniji, pa drugi del knjige prinaša tudi poglavje (skupaj z dr. janjo žitnik Serafn ga je sooblikovala dr. lidija dimkovska), ki obsega tematske in literarno-estetske analize poezije, proze, dramatike in esejistike priseljskih avtorjev v Sloveniji (str. 75–101). to poglavje je še posebej zanimivo, ker je bilo le malo dosedanjih preglednih študij posvečenih književnemu delu priseljencev v Sloveniji (dve študiji dr. lidije dimkovske v reviji *Dve domovini* v letih 2005 in 2006 in ena študija Maruše Mugerli v isti reviji letu 2005), ta dela pa bi bila z literarnih in primerjalnih vidikov zelo zanimiva tudi za monografsko obravnavo.

Teoretska izhodišča in metodološka pojasnila. teoretska izhodišča raziskave se naslanjajo predvsem na polisistemsko teorijo even-zoharja in na razumevanje književnosti v medkulturnem položaju, kot ga je predstavila prof. dr. Meta grosman (*Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana: znanstveni inštitut FF, 2004). po polisistemski teoriji even-zoharja, ki se v veliki meri opira na ruski formalizem, še posebej na njegovo fazo dinamičnega funkcionalizma, naj bi preučenje literarnega sistema ob obravnavi avtorja, dela in bralca vključevalo tudi institucijo, repertoar in trg. v smislu tega koncepta je poudarek v obravnavi ne le na avtorjih, njihovih delih, recepciji del pri bralcih in kritikih, temveč tudi na preučenju širših notranjih in zunanjih dejavnikov slovenskega literarnega/kulturnega polisistema, kot so procesi vključevanja

slovenske izseljenske književnosti in književnosti priseljencev v Sloveniji v slovenski literarni kanon, vprašanja prevajanja tujejezi ne izseljenske in priseljske književnosti ter njenega vklju evanja v slovensko literarno zgodovino in u ne vsebine na vseh stopnjah izobraževanja. pomembni so tudi pogoji za literarno ustvarjanje in objavljanje v izvornem okolju in v družbi sprejema, vprašanja založništva in javne promocije izseljenske in priseljske književnosti v Sloveniji ter dejavniki, ki vplivajo na bralno kulturo ciljne publike in na pogoje za njeno udeležbo v kulturnem življenju (vklju enost/izlo enost iz kulturnega polisistema). avtorico zanimajo pogoji in možnosti medkulturnega razumevanja kot razumevanja stika kultur in jezikov ter sre anja z drugostjo in druga nostjo.

Dve težišči študije. v zelo zanimivih uvodnih poglavjih sta def nirana predmet obravnave glede na dosedanje ugotovitve in metodologija, obenem pa so v razdelku *Terminološka pojasnila* (str. 24–31) iz rpno in hkrati slovarsko natan no razloženi termini s podro ja slovenske nacionalne kulture ter odnosov med njenimi geografsko in etni no pogojenimi komponentami. to so med drugim pojmi kot narod, naroden, nacionalen, Slovenec; etni na manjšina/skupnost; migranti/selivci, migrantski/selivski; migracija/selitev, migracijski/selitven; priseljenec, priseljen, priseljski, priseljenstvo; zdomec, izseljenec; zamejec, zamejstvo, zamejski; manjšina, manjšinec, manjšinski; kultura; kulturno življenje skupnosti; sokulture, sokulturni modeli; multikulturnost, interkulturnost idr. nato preide avtorica na dve osrednji težiš i svoje obravnave. to sta: 1. odnos mati ne kulture do izseljenske, kot se kaže v prisotnosti izseljenske kulturno-umetniške produkcije v mati nem prostoru; o tem govori prvi del knjige z naslovom *Položaj izseljenske književnosti v matičnem prostoru* (str. 37–73); ter 2. odnos ve inske kulture v Sloveniji do priseljskih kultur, še posebej do tistih, ki jih gojijo priseljenci iz drugih delov nekdanje jugoslavije, o emer govori drugi del knjige z naslovom *Položaj literarnega dela priseljencev v Sloveniji* (str. 75–102).

Prvi del: Položaj izseljenske književnosti v matičnem prostoru (37–73). v prvem delu avtorica predstavi osrednje literarne teme, ki jih najdemo v izseljski književnosti; gre za osnovne teme, ki jih najdemo v katerikoli književnosti, ob tem pa izseljska dela izstopajo iz glavnine slovenske književnosti po hrepenenju, domotožju, ob utju izkoreninjenosti in nostalgiji po izgubljenem. za izseljence to še zdale niso samo literarne teme, temve veliko ve , kakor sprašuje e ugotavlja avtorica: »... ob utek vseh ob utkov? vera? prepri anje? Stanje duha? odnos do sebe in sveta, do preteklosti, sedanjosti in prihodnosti? Morda tudi na in življenja? pogosto vse to.« (str. 38) književnost slovenskih izseljencev avtorica razvrš a v skupine po specifi kni skupnih tematik, po zna aju ustvarjalne motiviranosti avtorjev in drugih kriterijih. tudi v literarnem delu naslednjih generacij predvojnih in povojnih izseljskih piscev odkriva nekatere skupne zna ilnosti. vsem generacijam je skupna potreba po potrditvi izvorne etni ne pripadnosti, ki jo avtorica ozna uje kot »iskanje korenin«.

glede na to, da so v jeziku priseljevanja pisali in pišejo že nekateri avtorji iz vrst predvojne in povojne prve generacije ter velika ve ina piscev druge in naslednjih generacij, le redki posamezniki, rojeni v izseljenstvu, pa pišejo tudi v slovenš ini, dr. janja Žitnik Serafn ugotavlja, da je vsaka izseljska književnost z vidika njene vloge v okviru kulturne zgodovine posameznega naroda (npr. Slovencev, ircev in drugih izseljskih narodov na eni strani in a meri anov, avstralcev, k anad anov itd. na drugi) dvonacionalna. kot nepretrgana rde a nit se namre tudi v delih piscev poznejših generacij slovenskih izseljencev pojavlja motivika, ki se navezuje na slovenski prostor, slovensko zgodovino, kulturo, narodno vprašanje, prihodnost itn., to pa zaradi nepresegljive potrebe po potrjevanju izvorne etni ne pripadnosti. eprav je na primer delo slovenskega izseljskega pisca druge generacije Franka Mlakarja *He, the Father (On, oče)* napisano v angleškem jeziku, je po njenem prepri anju »do zadnje pore« slovensko in brez dvoma sodi v zakladnico slovenske kulture.

v posameznih poglavjih izvemo informacije o razpoznavnosti izseljenske književnosti in o njenem obsegu, spoznavamo razvoj literarne dejavnosti v izseljenstvu in pomembnejše pisce, predvsem pa mesto slovenske izseljenske književnosti v mati ni kulturi. pri tem je pozornost namenjena zlasti integriranosti izseljenske književnosti v slovensko literarno zgodovino in zastopanosti izseljenske književnosti v mati nem šolstvu. prav gotovo pomena izseljenske književnosti in njenega mesta v zakladnici slovenske literature in kulture ne moremo ocenjevati v prvi vrsti na podlagi njenega obsega, niti je ne moremo ovrednotiti z neko splošno oceno. Upoštevati moramo tudi dodatno vlogo, ki jo ima pisatelj v izseljenstvu – s svojim umetniškim oblikovanjem v slovenskem jeziku je tudi duhovna in kulturna vez domovine s svetom in sveta z domovino, kot je v trilogiji *Slovenska izseljenska književnost*, 3. del (1999: 358) poudarila odli na poznavalka slovenske zdomske književnosti prof. dr. Helga gluši . etudi so okoliš ine za ohranitev in nadaljnji razvoj kulturno-umetniške dejavnosti slovenskih izseljencev vedno težje, pa je zdomska književnost še danes vitalen sestavni del slovenske nacionalne literature. avtorica zato vabi raziskovalce slovenske književnosti, naj v svojem prihodnjem raziskovalnem delu z zanesljivimi literarnoestetskimi merili izpostavijo vse tisto leposlovno delo slovenskih izseljencev, ki ima trajnejšo vrednost, in ga umestijo kakovostnim delom mati ne literature ob bok (ne pa v lo ena poglavja) glede na literarno smer, literarne vrste oziroma zvrsti in morda glede na skupna tematska izhodiš a. Ustrezno podlago za nadaljnje sistemati ne analize izseljenske književnosti prav gotovo pomeni nepogrešljiva, vsebinsko bogata tridelna sinteti na monografja *Slovenska izseljenska književnost* (žitnik in gluši 1999)¹, v *Virih in literaturi* pa avtorica navaja tudi druge pomembne dosedanje obravnave tega dela nacionalne literature.

na ta na in bo pripravljena pot, da obravnave slovenske izseljenske književnosti postopno najdejo svoje mesto tudi v osnovnošolskih u nih vsebinah za pouk slovenš ine, v katerih o njih še ni sledu. tudi v srednješolskih u benikih in berilih za pouk slovenske književnosti imamo za zdaj le krajše vklju itve izseljenske književnosti, kot sta predstavitev te književnosti, ki jo je dr. janja žitnik Serafn vklju ila v vsebino videokasete *Na pragu besedila: posneto gradivo* (2001) in prispevek prof. dr. irene novak popov v srednješolskem u beniku *Branja 4* (a mbroz et al. 2003), ki pomeni najpomembnejšo prelomnico na tem podro ju. v to danes najbolj razširjeno berilo in u benik za etrti letnik gimnazij in štiriletnih strokovnih šol je namre prof. dr. irena novak popov vklju ila besedila petih izseljenskih pesnic in pesnikov (v razdelek *Pesništvo*) in odlomek iz najbolj znanega romana zorka Sim i a (v razdelek *Pripovedništvo*); za sklepni del u benika je dr. janja žitnik Serafn napisala pregledno poglavje *Sodobna književnost slovenskih izseljencev*.

glede zastopanosti izseljenskih vsebin na univerzitetni ravni avtorica ugotavlja, da sta bila do konca 90. let pri obravnavi izseljenske književnosti v okviru univerzitetnega študija najdejavnejša dva oddelka ljubljanske Filozofske fakultete, in sicer tedanji oddelek za slovanske jezike in književnosti (z izseljenskimi pisci sta se v 90. letih ukvarjala prof. dr. Helga gluši in prof. dr. igor grdina) ter današnji oddelek za anglistiko in amerikanistiko (z izseljenskimi avtorji so se ukvarjali prof. dr. janez Stanonik, prof. dr. jerneja petri , prof. dr. Mirko jurak in prof. dr. igor Maver). ob tem avtorica vabi oblikovalce študijskih programov na univerzah k razvoju znanstvenoraziskovalnega dela na podro ju integriranja zdomskega slovstva v obravnavo slovenske in drugih literatur. v loge vodenega raziskovalnega dela študentov ne vidi le v preu evanju in komentiranju že obstoje ih študij, temve predvsem v aplikaciji sodobnih raziskovalnih metod pri preu evanju še neraziskanega gradiva. prepri ana je, da raziskovalno delo v okviru diplomskega in podiplomskega študija ponuja dovolj možnosti za kakovostno literarno analizo

¹ leta 1993 je skupina šestnajstih raziskovalcev za ela intenzivno preu evati emigrantsko slovstvo v okviru temeljnega raziskovalnega projekta *Slovenska izseljenska književnost*, rezultat projekta pa je bil objavljen leta 1999 v tridelni monografiji z istim naslovom. odtelej se je še pove alo zanimanje slovenske literarne znanosti in publicistike za izseljenske pisce.

besedil, ki si glede na umetniško vrednost ali širši kulturni pomen zaslužijo takšno obravnavo. ker je s sinteti nimi pregledi slovenske izseljenske književnosti in z vklju itvijo njene obravnave v temeljna dela slovenske literarne zgodovine stopnja evidentiranja in literarne umestitve izseljenskih avtorjev že dosežena, avtorica poziva tiste literarne zgodovinarje, ki se z zdamsko književnostjo doslej niso ukvarjali, da prispevajo svoj delež k enakovredni znanstveni obravnavi pomembnejših literarnih besedil, nastalih v slovenski diaspori, tudi v okviru univerzitetnih študijskih predmetov. rezultati raziskav o slovenski izseljenski književnosti in kulturi, pa tudi o kulturnem položaju priseljencev v Sloveniji so v obliki posameznih predmetov (*Slovenska izseljenska književnost in Kulturno življenje v izseljenstvu*) že vklju eni v individualne podiplomske študijske programe na oddelku za slovenistiko in oddelku za slavistiko FF U1, pa tudi med izbirne teme (*Slovenska izseljenska književnost, Cultural life of the immigrant community: specifics and factors of dynamics, Cultural position of the immigrants in Slovenia in Literary work of Slovenian emigrants*) v okviru podiplomskih študijskih programov *Primerjalni študij idej in kultur* ter *Joint MA Migration and Intercultural Relations* na Fakulteti za podiplomski študij Univerze v novi gorici, ter v modul *Literature manjšinskih narodov* na drugi stopnji Slovenistike Fakultete za humanistiko Un g.

Drugi del: Položaj literarnega dela priseljencev v Sloveniji (75–102; 1 idija dimkovska). drugo težiš e študije obravnava najrazpoznavnejše priseljenske pisce v Sloveniji in njihov položaj v novi domovini. kot pove dr. 1 idija dimkovska, ta hip v Sloveniji živi in ustvarja ve kot 120 priseljenskih književnikov, predvsem iz nekdanjih jugoslovanskih republik, vse ve pa je tudi pisatelj in pisateljic, ki prihajajo z drugih strani sveta. avtorica v posebnem poglavju izpostavi bolj uveljavljene priseljenske avtorje, kot so josip osti (ta od leta 1995 piše poezijo le v slovenš ini, v drugih besedilih pa je dvojezi en), erica johnson debeljak, ismet Bekri , ana ristovi , jordan Stavrov, ana lasi , Stanislava Chrobáková repar, 1 idija dimkovska, žanina Mir evska; predstavljeni pa so tudi manj znani priseljenski pisatelji v Sloveniji ter kritiške ocene knjig priseljenskih pisateljev s poudarkom na vprašanju identitete. knjiga izraža željo po bolj kompleksnem in funkcionalnem vklju evanju priseljenske književne produkcije v slovenski prostor, k emur lahko pripomore razvijanje medkulturne zavesti. ob tem navaja raziskavo prof. dr. Mete grosman, ki ob stiku z umetnostnimi besedili v drugih jezikih oz. iz druga nih kultur opozarja na potrebo po razvoju medkulturne zavesti. ta, kot pravi, »hkrati terja in omogo a bolj poglobljeno poznavanje lastne kulture in ve jo odprtost za tuje kulturne tvorbe. pri razviti medkulturni zavesti tako širjenje doživljajske zmožnosti prinaša samo raznolikost in bogatenje pri razumevanju, brez nevarnosti hibridizacije ali druga nega ogrožanja primarne jezikovne identitete.« (*Književnost v medkulturnem položaju*, 2004)

osrednjima prvemu in drugemu delu sledita v knjigi še tretji in etrti del. **Tretji del** (109–187) slika *Kulturni položaj priseljencev in njihovih potomcev v Sloveniji (anketa)* in se posve a stopnji njihove kulturne, socialno-ekonomske in politi ne integracije, stopnje njihove enakopravnosti na podro ju ohranjanja in izražanja etni ne/kulturne identitete ter uveljavljanja njihovih kulturno-umetniških dejavnosti in dosežkov v širši slovenski družbi. **Četrty del** z naslovom *Na poti k enakopravni jezikovni in kulturni integraciji* (189–272) odpira primerjave med kulturnim položajem slovenskih izseljencev in priseljencev v Sloveniji.

avtorica dr. janja žitnik Serafn se je v slovenskih humanisti nih krogih v prvi polovici devetdesetih let uveljavila predvsem s svojimi štirimi samostojnimi monografjami o slovenskem izseljenskem pisatelju Louisu adamu, še bolj pa kot pobudnica in nosilka projekta *Slovenska izseljenska književnost* in kot glavna urednica osrednjega rezultata tega projekta, ki je pod istim naslovom izšel v treh obsežnih knjigah (1999). tako kot smo v prejšnjih letih prek njenih del spoznavali umetnost naših rojakov v izseljenstvu in ob udovali njihovo zvestobo slovenskim koreninam – slovenski zemlji in slovenskemu jeziku skozi ve generacij življenja v zdomstvu –,

nam pri ujo a knjiga pomeni vzpodbudo, da vsak po svojih mo eh prispevamo k trdnejšemu mestu del izseljenskih in zamejskih avtorjev v slovenski literarni zgodovini. Spodbuja nas tudi k novemu odkrivanju literature priseljencev, ki so jih razli ne, ve inoma težke okoliš ine pripeljale v Slovenijo, tu pa si zdaj prizadevajo nadaljevati svojo ustvarjalno pot. knjiga v bralcu širi razgled po slovenski književnosti in kulturi in mu odpira nova obzorja. vsekakor je to delo, kakor na platnice knjige zapiše aleš debeljak, »za poznavalce nujna, za radovedne bralce pa priporo ljiva knjiga, ki omogo a, da slovenski svet gledamo skozi ve kot ena o ala«.

Irena Avsenik Nabergoj
ZRC SAZU